

A szótár készítése közben arra törekedtem, hogy a nyelvet mint élő nyelvet mozgásban, funkcionálásában mutassam be, nem pedig mint valami régi kövületet, mert ez a nyelvjárás is lépést tart a gazdasági, társadalmi, művelődési változásokkal — igaz nagy fáziseltolódással napjainkban erőteljes iramban köznyelvűsödik. Meg akartam mutatni az elmúlóban levő régi mellett a feltörekvő újat is. A szó használati-körére, stílusrétegére való utalással a szó funkcionálását akartam érzékeltetni. Ugyanakkor azt is meg akartam mutatni, hogy a vidék népeinek évszázados együttélése hogyan tükröződik az érzékeny szókincsben. Mindig arra törekedtem, hogy a szó mögött a beszélők szociológiai, néprajzi, művelődéstörténeti és egyéb vonatkozásait, azaz a szó mögötti társadalmat is meglátassam. A nyelvhez fűződő anyagi és szellemi, kulturális jelenségeket is regisztráltam, néprajzi magyarázatokat fűztem a szavakhoz, a szlavóniai népelet kisenciklopédiáját akartam megírni.

Munkámban mind a négy falu lakossága támogató, így mindnyájunk közös, kollektív alkotása a szótár. Ismételten köszönöm mindannyiuk megértését, támogatását, türelmét. Külön mondok köszönetet Bencze Sándornak a szótár gondos átnézéséért.

SZŐLŐSKEI ERZSIKE (KÓRÓGY)

„NE SZÉGYÖJJK A BESZÉDÜNKET!”

Mélyen Tisztelt Közönség! Kedves Penavin Olga tanárnő!

Szorongó szívvel állok itt ezen a helyen, hogy a meghívásnak eleget tegyek és szóljak valamit arról, ami alapanyagul szolgált annak a nagy munkának, melyet a *Kórógyi szótár* és egyéb dolgozatok szolgálnak. Hála-sak és büszkék vagyunk, hogy falunk nyelvi kincseinek örökségét láthatjuk feljegyezve a jelen és a jövő számára.

Ha nem lennék terhére a mélyen tisztelt közönségnek, elmondanék egyet-mást a kórógyi népszokásokból, melyek kihalóban vannak.

Elkezdem hát, és ha unalmas leszek, állítsanak le.

Valamiko Kórógyon őszko, miko kezdött érni a szőlő, az a szép meg jó szokás vót, hogy a lányok mentek őrizni a szőlőt. Az vót csak a jó élet! Mindön reggel vittünk főznievalót onnanhazil, korán, 5 órako mentünk, mer a seregélyök olyanko a legjobban ellepik a szőlőt. Vót kotogónk, aval kotogattonk, pörgető is vót, aval meg végig-végigpörgetünk az úton, ijugatunk. Úgy ijögetők a seregélyöket, közben azt is üvöztük: „Ó, seregemadár, én vagyok a budár.” Reggelösbe mfg hívös vót, dógoztunk a szőlőbe, azuta kezdők főzni a délebédöt. Szoktunk főzni bobojólevet, pulyujuskát, kötöt tésztát, barátfület, szatarást, amit megkívántunk, ráértünk bajlónni vele. Kalács is vót, mindön nap. Csörige, fánk, csöpögötke, palacsinta, leveleske, amit a zsírba lehetöt sütni, me rejünk nem vót. Így a lányok a szőlőbe jól megtanilhattak sütni, főzni. Déluta vartunk, irtok a nótákat, emlékvörsöket meg déluta szoktak jünni a gyerkök a lányokho. Ha má messziről láttok hogy jün valaki, ekeztük ütett üvötözni, hogy: „Ó, gyere, gyere, X. Y. a párod!” Ki kinek a szeretője vót, aval üvötöték ki. Szüretko is az a sok lány egyik amásikat üvötöte ki, ijugatnak az úton is, ott is. Ez mind elmúlt, ezt többet nem lehet halani. Majnem mi vótunk az utók, akik pudárkodtonk, még az után való esztendőbe őrizte egy parti, azilta sinki se.

Nádkunyo vót, szép vijola előte, jó magos, korán vót kitüzel a piros lobogó, má meszünen lehetött látni, hogy ott őrzik a lányok a szőlöt. De egy éjjel a kutya gyerökök meggyütötták, másnap szomorúan üldögéltünk, huy félbe kell hanni a pudárkodást. Hát jün-a szomszéd szőlő gazdája, Dani bacsika, szép ház gunyhója vót, hogy adni, őrizök tovább a szőlöt. E, megörültönk, mingyá kitűztök a lobogót, megcsináltok a sporhelytöt. És

Így az új helyünkön főztünk éppön, miko Bence Birike jött egy ismeretlenel, mondi, hogy eme, lányok, edvezettem Panavin Olga tanárnót, tí ett ráértök vele beszélgetni. Mongyok, jó, de mit tuggyunk mi egy tanárnénak mondani, gondoltok magunkba. Meg se mertünk mukkani, de a tanárné olyan egyszerűen, olyan kedvesen tudott beszélni, hogy mi hamar megbátorodtunk, megmertök hinni délebedre is. Vót, miko elfogadta, olyanko mindig dicsért, hogy jót főztünk, mi meg örültönk. Azuta mindön nap el látogatott hozánk egy-egy kicsit beszélgetni. Egy könyvből kérdözgetött, abba mindönféle rajzok vótak, kérdözgetött, hogy mi hutyó mongyok. Arra is emlékszők, hogy a növényökön keztek. Csakhogy mi szégyeltök a beszédünket, me ha más falusiak jöttek hozánk, mindég csúfoltak, pl. Banyából.

Így mi a tanárnénak is mind urossan akartunk beszélni, csakhogy nem sikerült, me nem tuttunk. A tanárné vót az, aki megmagyarázta nekünk, hogy ne szégyőjjök a beszédünket, me az igön is szép meg érdekös, a mi öregjeink ezt így hatták miránk és ezt meg kell őrizni. Így mi olyan jobba lettünk, hogy azuta minalunk lakott is. Igön megszeretök, me olyan egyszerű vót, nem vót uras. Emlékszők rá, mi otthon pléh tányérból szoktok enni a tejet, beléaprítottok a kinyeret. de hát a tanárnénak csészét akarton anni, dehogy is engette, ú is velünk a pléhtányérból akart enni. Úgy megszeretök, hogy egész családtagnak számított. De nem csak mi, hanem az egész falu szülikeje. Ha láttak engöm, mingyá kérdöztek: „Hét a tanárné hugyo van, nem beteg, miko jün el?” De a tanárné is mindég tisztelte őket. Nagypapa is igön szerette, Olga nénikének mondta őket.

Másik esztendőbe úk vótak a pudárok a szomszédos öreggel, de má alig várták, hogy miko jün ma Olga nenike, maj meséljünk neki meg süsök a szalonát. Akarhova ment, az írka meg a ceruza mindég a kezébe vót, osztá csak jegyzöt. Szegény nagypapa mindég azt mondta, hogy túd egy szóból egy ódalt írni. Jút velünk mindönhova, a kocsin is. Sokszú u sajnáltak, abba a nagy melegbe szedte velünk a szilvát, és mindönbe akart segíteni. Vót, miko emént Edösfalvára vagy a Tömájba az apókákho, akik őrizték a szőlöt, olyanko tetünk neki kinyeret, szalonnát, hajmát, a kicsi kosárba, osztá vitte. Ott az apókák megsütték neki. Sokat gyalogolt is, csak csudálkoztunk hutyó biri. Ecö eméntünk gyalog Harasztira a pajtasomal, akivel a szőlöt-őrizték, a tanárné meg Narancsik Márta vittök az esernyöket, hátha essik az esső, de hát jó vót a nap ellen is. Ott is sokan ismerték má. Sokszo emént Szeláslóra is akko még nem gondoltok vóna, hogy ez a sok szó mind meg lesz irral egy könyvben. Sokat, sokat fáradozott, míg összeszödögette azt a sok szokást, mesét, babonyát! Sok-sok türelöm kelött, míg egy szülikeének vagy apókának megeredt a nyelve. Annak ellenére, hogy olyan nagy asszony, amit csak akko tudtunk meg, miko tölön evit Újvidékre.

Eccö is ejiüt hozánk, mi meg épön kibontotök a ház oldalát, én meg a tesvéröm az ölcsába aludtunk, de mas a tanárné hon alszik? Efogatták vóna ütet máshon is, de ú ott akart velünk az ölba aludni, — de azér ne disznósólra gondoljanak, me éjjen öl mindön házba vót, nem is egy, minálunk is három vót, míg együt lakott az egész család, együt dolgozott, mindegyik párnak megvót a maga ölja. Ejen ölakat mosmá alig lehet leni a faluba. Lassan mind leboncsok a régít, az öregökkel együt kihálnak a szokások, babonyák, mesék. Mi má nem is tuggyunk úgy mesélni az unokánknak, de a *Körögyi szótárból* meg a tanárné többi könyveiből mindönt elolvashatunk.

Miko mondta hogy maj eviszön Újvidékre, csinyájok a szótárt, örültem is meg nem is, féltém is. Örültem, hogy maj holyan sok mindönt látok, hát el is vittek mindenhova, de féltém is, hogy mit tudok segíteni én a szótárba egyszerű parasztlány létömre. De egyhamar beléjütem, akko mán mcnt. A tanárnénak igön-igön nagy fáradtságába került, me dolgozott is, miko hazajütt, otthon meg újból kezdte azt a sok sok szót, amit megírt a szótárba. Ezért a nagy munkáért tiszteletel és hálával gondolunk a tanárnéra, hogy azt a sok mindönt ami kihalóban van, megörökítette. Kívánjok, hogy még sokaíg munkálkodjon erőbe, egészségbe és síróben látogasson el hozánk. Mindönki szeretettel vári!

*

Ezek is, valamint az 1971-ben megjelent *Jugoszláviai magyar népmesék* arról győznek meg bennünket, hogy a tudományos vállalkozás sohasem fejeződik be. A kutatási cél mellett felszínre kerülő melléktermékek éppen olyan fontos részei valóságunknak, mint a nyelv. A hatszáz oldalas, s egyben az első igényes és tudományosan bemutatott népmese gyűjtemény előszavában ezt írja a gyűjtő:

A tanszéken folyó népnyelvkutatásnak másodlagos terméke e mese-gyűjtemény. „Kiszállásaink alkalmával nem népmese gyűjtés volt a fő-célunk, nem mindig az illető falu vagy előadó, adatközlő mesekincsének összegyűjtése, megmentése volt az elsődleges feladat, ez csak mellékter-mék. Kár lenne azonban ezeket a szövegeket az archívumban tárolt szala-gon hagyni, nyilvánosságra hozatalukkal talán a népmese kutatás szakem-bereinek és általában a népmese kutatásnak is szolgálatot teszünk.” Egyéb-ként e könyv az *Új magyar népköltési gyűjtemény* XXVI. kötete. Penavin Olgának ezért adta Újvidék városa az egyik legrangosabb társadalmi elis-merést a város felszabadulásának évfordulóját idéző Októberi díjat.

Az 1976-ban kiadott *Anyanyelv —államnyelv* c. kötetben találjuk Pe-navin Olga nevét is. *Nyelvi jelenségek a jugoszláviai magyar nyelv perem-vidékein* című tanulmányiában így nyilatkozik:

Körülbelül húszéves nyelvjárásgyűjtő munka során jutottunk el kö-vetkeztetéseinkhez. Ez alatt az idő alatt ugyanis alkalmunk volt megfigye-léseket végezni Jugoszlávia-szerte. A gyűjtés során egyaránt megfordultunk falvakban, városokban.”

Ez a húszéves munka sok tapasztalattal, sok felbecsülhetetlen adattal gazdagította kutatónkat. Olyannyira járatos lett országszerte, hogy neki-vágott egy újabb munkának is, a nyelvátlaszgyűjtésnek Végh Józseffel, az *Őrségi és hetési nyelvátlasz* összeállítójával, de jómaga is végigjár néhány falut, s kérdőíveiből gazdag, részletes térképlapokat állít össze. Így lát napvilágot 1966-ban a *Jugoszláviai Muravidék tájnyelvi atlasza*. 1969-ben a *Jugoszláviai Baranya magyar tájnyelvi atlasza*, 1972-ben a *Szerémségi szige-tek nyelve és 1978-ban a Jugoszláviai székelytelepek nyelvátlasza*. Minden-ket elismeréssel fogadja a közvélemény, a nyelvészek pedig pótlásként he-lyezik szakkönyveik közé ezeket a könnyen áttekinthető kiadványokat.

„A hazai jugoszláviai magyar tudományosság kezdetei a nyelvtudo-mány terén Penavin Olga nevéhez fűződnek, aki az utóbbi két évtizedben gazdag és sokrétű gyűjtőmunkával és publikációk sorában tárta fel azo-kat a lehetőségeket, amelyek a jugoszláviai magyarság nyelvének tanulmá-nyozói előtt állnak, anélkül azonban, hogy szellemi életünk felfigyelt vol-na erre” — jegyzi meg dr. Bori Imre egyik méltatásában.

Az egyik legnehezebb módszer a rákérdezéses, már csak azért is, mert a nagy türelmet igénylő kérdőívek gyakran terelik el az adatközlőket más területre. Az olykor száraz nyelvtani, grammatikai adatok közlése kö-zepette szívesen kalandoznak el a népdalok, a népmesék, a balladák, a si-ratók és ráolvasások világába. Hogy gyűjtőnk ezeket az alkalmakat is ki-használta, arról tanúskodnak balladagyűjteményei s szellemi néprajzunk egyéb becses termékei, szövegei. Így újabb gyűjtési melléktermékek vál-nak közkinccsé, újabb népi szövegek kerülnek elő a régiségből, a feledés örök homályából.

1965-ben vetődik fel a Magyar Tanszéken a földrajzi nevek összegyűj-tésének gondolata. Az elképzelést tett is követi, s tíz év múlva megjele-nik a *Vajdaság helységeinek földrajzi nevei* első kötete, amely magába foglalja Bácsotpolyát és környékét. Nemcsak a gondolat, de a terepjárás, a feldolgozás, az ellenőrzés is Penavin Olga irányításával történik. S hogy a vállalkozás mit teremtett, arról tanúskodik az eddig megjelent három adattár és a nyomdában levő negyedik kötet kézírata. Virág Gábor, Pena-avin Olga tanítványa, a névtudományok doktora így nyilatkozik e munkáról: